

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

หลักนิติธรรมในการปฏิบัติภารกิจของกองบัญชาการกองทัพไทย

จัดทำโดย พลเอก ธิติชัย เทียนทอง
รหัส ๖๕๑๐๑๕

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑๐
วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

หลักนิติธรรมในการปฏิบัติภารกิจของกองบัญชาการกองทัพไทย

พลเอก ธิติชัย เทียนทอง^๑

บทนำ

กองบัญชาการกองทัพไทย เป็นส่วนราชการในกองทัพไทย มีหน้าที่ ควบคุม อำนาจการสั่งการและกำกับดูแลการดำเนินงานของส่วนราชการในกองทัพไทย ในการเตรียมกำลัง การป้องกันราชอาณาจักรและการดำเนินการเกี่ยวกับการใช้กำลังทหารตามอำนาจหน้าที่ของกระทรวงกลาโหมให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยมีผู้บัญชาการทหารสูงสุด เป็นผู้บังคับบัญชารับผิดชอบ^๒

กองทัพไทยเป็นส่วนราชการในกระทรวงกลาโหม ซึ่งกระทรวงกลาโหมมีอำนาจหน้าที่ในการพิทักษ์รักษาเอกราชและความมั่นคงแห่งราชอาณาจักร จากภัยคุกคามทั้งภายนอกและภายในปราบปรามการกบฏและการจลาจล โดยจัดให้มีและใช้กำลังทหาร ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หรือตามที่กฎหมายกำหนด พิทักษ์รักษา ปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ตลอดจนสนับสนุนภารกิจของสถาบันพระมหากษัตริย์ ปกป้องพิทักษ์รักษาผลประโยชน์แห่งชาติและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข พัฒนาประเทศเพื่อความมั่นคงตลอดจนสนับสนุนภารกิจอื่นของรัฐในการพัฒนาประเทศ การป้องกันและแก้ไขปัญหามาจากภัยพิบัติและการช่วยเหลือประชาชน ศึกษาวิจัยพัฒนาและดำเนินการด้านอุตสาหกรรมป้องกันประเทศ และพลังงานทหาร ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีป้องกันประเทศ ด้านกิจการอวกาศเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร การปฏิบัติอื่นที่เป็นการปฏิบัติการทางทหารนอกเหนือจากสงคราม เพื่อความมั่นคงแห่งราชอาณาจักรหรือปฏิบัติการอื่นใด ทั้งนี้ตามที่กฎหมายกำหนดหรือตามมติคณะรัฐมนตรี^๓

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับหน้าที่ของรัฐในการจัดให้มีกำลังทหาร และเกี่ยวกับหลักนิติธรรม ได้แก่

มาตรา ๕๒ รัฐต้องพิทักษ์รักษาไว้ ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ เอกราชอธิปไตย บูรณภาพแห่งอาณาเขตและเขตที่ประเทศไทย มีสิทธิอธิปไตย เกียรติภูมิและผลประโยชน์ของชาติ ความมั่นคง

^๑ รองเสนาธิการทหาร

^๒ พ.ร.บ.จัดระเบียบราชการกระทรวงกลาโหม พ.ศ.๒๕๕๑ มาตรา ๑๘

^๓ พ.ร.บ.จัดระเบียบราชการกระทรวงกลาโหม พ.ศ.๒๕๕๑ มาตรา ๘

ของรัฐและความสงบเรียบร้อยของประชาชนเพื่อประโยชน์แห่งการนี้ รัฐต้องจัดให้มีการทหาร การทูต และการข่าวกรองที่มีประสิทธิภาพ กำลั้ทหารให้ใช้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาประเทศด้วย ^๔

มาตรา ๓ อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนไทย พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์การอิสระ และหน่วยงานของรัฐต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมายและหลักนิติธรรม เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชน โดยรวม ^๕

มาตรา ๒๖ การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพทางบุคคลต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ กรณีที่มีได้บัญญัติไว้ กฎหมายต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพเกินสมควรแก่เหตุและกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้ ^๖

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชน รวมถึงความเท่าเทียม เพื่อเป็นเกราะป้องกัน และเป็นการให้สิทธิตามหลักกฎหมายอย่างเท่าเทียม โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนาหรือเพศ ในปี ๒๕๔๔ รัฐบาลไทยได้จัดตั้งคณะกรรมการอิสระว่าด้วย หลักนิติธรรมแห่งชาติ เพื่อสร้างความมั่นใจว่า ทุกหน่วยงานของภาครัฐปฏิบัติหน้าที่ภายใต้ขอบเขตของหลักนิติธรรม ^๗

จะเห็นได้ว่ากฎหมายรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศได้ให้ความสำคัญต่อหลักนิติธรรมเป็นอย่างยิ่ง โดยให้เป็นหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์การอิสระ และหน่วยงานรัฐต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามหลักนิติธรรม การตรากฎหมายที่มีผลการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ กฎหมายต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม

กองบัญชาการกองทัพไทย ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งของรัฐก็ต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าว โดยต้องยึดหลักนิติธรรมในการปฏิบัติภารกิจของกองบัญชาการกองทัพไทย ทั้งภารกิจทางราชการที่รับผิดชอบโดยตรง และภารกิจที่ได้รับมอบหมายโดยกฎหมายอื่น หรือตามมติ คณะรัฐมนตรี

บทความทางวิชาการเรื่องหลักนิติธรรมในการปฏิบัติภารกิจของกองบัญชาการกองทัพไทย จะได้กล่าวถึงภารกิจของกองทัพไทย และกองบัญชาการกองทัพไทย หลักนิติธรรม (The Rule of Law) ความหมาย สาระสำคัญของหลักนิติธรรม องค์ประกอบของหลักนิติธรรม และความสำคัญของหลักนิติธรรม การปฏิบัติภารกิจของกองบัญชาการกองทัพไทย ตามหลักนิติธรรม

^๔ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๕๒

^๕ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๓

^๖ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๖

^๗ อรรถพล ใหญ่สว่าง หลักนิติธรรม, บทความวิชาการ ๒๕๕๗

ความหมายของหลักนิติธรรม

๑. ความหมายของหลักนิติธรรมตามความเห็นของนักปราชญ์ เพลโต (Plato ๔๒๙-๓๔๘ B.C)

นักปราชญ์ชาวกรีก ผู้เคยเสนอว่า “การปกครองที่ดีที่สุด คือ การปกครอง โดยราชาปราชญ์ (Philosopher King) ^{๘๕} ซึ่งเป็นทั้งคนเก่งและคนดีมีคุณธรรมประจำใจ ปกครองบ้านเมืองด้วยความถูกต้องชอบธรรม” แต่สุดท้ายแล้ว เพลโตก็ไม่สามารถหาคนที่สมบูรณ์แบบพอที่จะเป็นราชาปราชญ์ได้ในบั้นปลายชีวิต เพลโตจึงหันมาให้ความสำคัญกับ “กฎหมาย” โดยเสนอว่า “กฎหมายเป็นสิ่งสูงสุดและการปกครองจะต้องดำเนินการตามกฎหมาย หากสังคมสามารถสร้างระบบกฎหมายที่ดีและเป็นธรรมขึ้นมาให้คนประพฤติปฏิบัติตามได้ แม้แต่คนชั่วก็ยังมีทางทำความดีขึ้นมาได้เช่นกัน” ^{๘๖}

๒. ความหมายของหลักนิติธรรมตามความเห็นของนักปราชญ์ อริสโตเติล (Aristotle 384-322 B.C.)

ศิษย์เอกของเพลโต ก็ได้้นำความคิดนี้มาขยายต่อ โดยเสนอว่า “การปกครองโดยกฎหมาย เป็นสิ่งที่พึงปรารถนามากกว่าการปกครองโดยมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นผู้ใดก็ตาม (...the rule of law,...is preferable of that of any individual.) และการปกครองต้องเป็นไปตามกฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น (Rule of law implies that every citizen to the law)^{๘๗}

๓. ความหมายของหลักนิติธรรมตามความเห็นของ “ไดซี่”

The Rule of Law ที่นักกฎหมายไทยเรียกว่า “หลักนิติธรรม” เป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากระบบกฎหมายจารีตประเพณีแบบอังกฤษ (Common Law) ปรากฏว่ามีนักนิติศาสตร์ชาวอังกฤษชื่อ Professor A.V. Dicey เป็นผู้นำคำนี้มาใช้ในระบบกฎหมายอังกฤษ โดยอธิบายความหมายในแง่มุมใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตยและการปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างยิ่ง

ไดซี่ กล่าวว่า “ความเป็นสูงสุดของกฎหมายหรือการปกครองโดยกฎหมาย คือ ลักษณะของรัฐธรรมนุญอังกฤษ นั่นคือ หลักนิติธรรม”^{๘๘}

^{๘๕} รานินทร์ กรัยวิเชียร, หลักนิติธรรม, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑-๒

^{๘๖} Plato The Law (Trans. T.J. saunders, Penquin Classics,1975), อ้างใน ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๔๘) หน้า ๑๑๐-๑๑๕

^{๘๗} Aristotle, Politics (Trans. Jowett, 1926), อ้างใน ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒน์สานต์, “หลักนิติธรรม”, รวมบทความทางวิชาการเนื่องในโอกาสครบรอบ ๙๐ ปี ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๑๕๔๑), หน้า ๒๓

^{๘๘} สรุปรจากบทนำในการเขียนอารัมภบทของ Dicey, An Introduction to the Study of the Law of the Constitution (1985)

ดังนั้น ความหมายของหลักนิติธรรมในทัศนะของไดซี ประกอบด้วยหลัก ๓ ประการ ได้แก่

หลักข้อที่ ๑ บุคคลต้องไม่ถูกลงโทษหรือกระทำร้ายต่อร่างกายหรือทรัพย์สินของตน เว้นแต่ได้กระทำการอันเป็นการละเมิดต่อกฎหมาย ซึ่งได้บัญญัติขึ้นโดยกระบวนการอันชอบธรรมและพิพากษา โดยศาลยุติธรรมของแผ่นดิน

หลักข้อที่ ๒ ไม่มีผู้ใดอยู่เหนือกฎหมายของแผ่นดิน ไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีชาติกำเนิดหรือมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมระดับใด ย่อมถูกบังคับโดยกฎหมายและโทษอย่างเดียวกัน กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ หลักความเสมอภาคของกฎหมาย

หลักข้อที่ ๓ รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุดนั้น มาจากกฎหมายปกติธรรมดาที่ศาลยุติธรรมใช้ตัดสินคดีในชีวิตประจำวัน ทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา^{๑๒}

จะเห็นได้ว่า Dicey ให้ความสำคัญกับความสูงสุดของกฎหมาย เหนือการใช้อำนาจตามอำเภอใจของมนุษย์ Dicey ให้ความสำคัญกับความยุติธรรม ซึ่งเป็นผู้คุ้มครองสิทธิภาพของพลเมืองนี้เองเป็นต้นกำเนิดของคำว่า “The Rule of Law”

๔. ความหมายของหลักนิติธรรมตามความเห็นของ Professor Joseph Raz

ในปี ค.ศ.๑๙๗๗ นักทฤษฎีทางรัฐศาสตร์ที่มีอิทธิพลทางความคิดอย่างสูงชื่อ Professor Joseph Raz ได้ให้หลักการสำคัญ หลายประการ ซึ่งสามารถเข้ากันได้กับหลักนิติธรรมโดยหลักการของ Raz ได้รวมความต้องการที่จะให้แนวทางในการประพฤติปฏิบัติของบุคคลและกำหนดระดับต่ำสุดของอันตราย อันเกิดจากการใช้ดุลพินิจตามอำเภอใจและให้ความเคารพในพื้นฐานของทฤษฎีกฎหมายรัฐธรรมนูญของไดซี^{๑๓}

หลักการของ Raz^{๑๔} มีดังนี้

๑. กฎหมายทั้งหลายต้องเป็นไปเพื่อให้มีผลต่อการกระทำข้างหน้า มากกว่ามีผลย้อนหลัง
๒. กฎหมายมีความแน่นอนไม่ควรแก้ไขเปลี่ยนแปลงบ่อยครั้ง การขจัดความไม่รู้กฎหมายสามารถป้องกันได้โดยการให้ความรู้แก่เขา
๓. ควรมีกฎเกณฑ์ของกระบวนการตรากฎหมายที่มีความชัดเจน
๔. ความเป็นอิสระของอำนาจตุลาการ จะต้องได้รับความคุ้มครอง
๕. หลักการยุติธรรมตามธรรมชาติ ควรได้รับการรักษาไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม

^{๑๒} Dicey, Law of the Constitution (1948) หน้า ๑๘๗-๑๙๕

^{๑๓} กุลพล พลวัน หลักนิติธรรมและหลักสิทธิมนุษยชนกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา, หน้า ๕

^{๑๔} Raz, Joseph. “The Rule of Law and its virtue” The Quarterly Review, Volume 93, 1997, หน้า ๑๙๕

๖. ศาลควรมีอำนาจในการตรวจสอบทางตุลาการ เกี่ยวกับการนำหลักการอื่น ๆ มาใช้เพิ่มเติม

๗. ศาลควรเป็นสิ่งที่เข้าถึงได้ตามหลักที่ว่า ไม่มีบุคคลใดจะถูกปฏิเสธความยุติธรรม

๘. การใช้ดุลพินิจ เพื่อบังคับใช้กฎหมายและการป้องกันอาชญากรรม โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ควรได้รับอนุญาตให้ปฏิบัติผิดแผกไปจากที่กฎหมายให้อำนาจไว้^{๑๕}

๕. ความหมายของหลักนิติธรรมตามความเห็นของ Professor L. Fuller

Professor L. Fuller ผู้เขียน “the morality of law” ได้อธิบายหลักนิติธรรมต้องประกอบด้วยหลักแปดข้อ ดังนี้

ข้อหนึ่ง ทุกคนต้องเคารพกฎหมายที่มีอยู่

ข้อสอง กฎหมายต้องประกาศให้ทราบล่วงหน้าโดยทั่วกัน

ข้อสาม กฎหมายต้องไม่มีผลย้อนหลัง

ข้อสี่ กฎหมายต้องบัญญัติไว้ชัดเจน เพื่อหลีกเลี่ยงการใช้ดุลพินิจตามอำเภอโดยมิชอบ

ข้อห้า กฎหมายต้องหลีกเลี่ยงความขัดแย้งกันเอง

ข้อหก กฎหมายต้องไม่บังคับสิ่งที่เป็นไปไม่ได้

ข้อเจ็ด กฎหมายต้องยืนยงคงอยู่ เพื่อให้หยั่งรากลึกในสังคม แต่ต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมได้

ข้อแปด การบังคับใช้กฎหมาย ต้องสอดคล้องกับกฎเกณฑ์ที่ประกาศไว้ทุกประการ^{๑๖}

๖. ศาสตราจารย์ ดร.อุกฤษ มงคลนาวิน ได้สรุปหลักนิติธรรม^{๑๗} ว่า “ประกอบด้วยหลักการที่สำคัญดังนี้

(๑) การยึดหลักความเป็นอิสระของตุลาการ

(๒) ประชาชนอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกันอย่างเสมอภาค และได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายอย่างทัดเทียมกัน

(๓) มีเจตนารมณ์ในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน

(๔) การปกครองโดยยึดหลักกฎหมายเป็นใหญ่ และปฏิบัติตามกฎหมายในฐานะที่เป็นนิติรัฐ ทั้งนี้ กฎหมายนั้นจะต้องเป็นกฎหมายที่ยุติธรรม

(๕) ศาลเป็นสถาบันที่พึ่งสุดท้ายของประชาชน

^{๑๕} นันทวัฒน์ บรมานันท์, สรุปผลการสัมมนาการประชุมทางวิชาการ เรื่อง “ความหมาย สาระสำคัญ และผลของการฝ่าฝืนหลักนิติธรรม”, โรงแรมรามารการ์เด้นส์ กรุงเทพฯ, วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

^{๑๖} Lon L. Fuller, The Morality of Law (Revised ed, Yale University Press, New Havea, 1969) หน้า ๓๓-๓๔

^{๑๗} ศาสตราจารย์ ดร.อุกฤษ มงคลนาวิน, หลักนิติธรรมกับสภาพของสังคมประเทศไทย, วารสารจลนิตี ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ มกราคม-กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๕, หน้า ๔-๕

(๖) ฝ่ายบริหารต้องบริหารภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมาย และต้องเคารพและปฏิบัติ ตามกฎหมาย

(๗) ส่งเสริมการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอย่างบริสุทธิ์และยุติธรรม ปราศจาก การแทรกแซงของฝ่ายบริหารหรือกลุ่มอิทธิพล เพื่อให้ได้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่แท้จริงของ ประชาชน

(๘) ส่งเสริมและสนับสนุนความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย

(๙) ส่งเสริมและคุ้มครองหลักแห่งการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

(๑๐) ส่งเสริมและพัฒนากฎหมายเพื่อสร้างความสงบสุขให้แก่ประชาชนและสังคมส่วนรวม

(๑๑) ไม่มีบุคคลใดอยู่เหนือกฎหมาย

หลักนิติธรรมกับเวทีระหว่างประเทศ

The Rule of Law กับเวทีสากลระหว่างประเทศ ปัจจุบัน แนวคิดเรื่องหลักนิติธรรม มิได้จำกัดเพียงแค่ออยู่ในประเทศเท่านั้น^{๑๘} แต่ยังได้รับการยอมรับและพูดถึงในระดับเวทีระหว่าง ประเทศในทุกเวที ไม่ว่าจะเป็นเวทีระดับโลก เวทีระดับภูมิภาค เวทีระดับพหุภาคี หรือเวทีระดับทวิภาคี โดยเวทีระหว่างประเทศต่าง ๆ นี้ ได้ตระหนักถึงความสำคัญและความหมายอย่างแท้จริงของ หลักนิติธรรม ส่งผลให้หลักนิติธรรมเป็นที่ยอมรับในระดับสากลต่างๆทุกระดับ

ปฏิญญาเบอร์ลิน (๒๐๐๔) พิจารณาปัญหาท้าทายต่อสิทธิมนุษยชนและลัทธิก่อการร้าย และมาตรการต่อต้านการก่อการร้ายที่ไม่เหมาะสม ที่มีผลกระทบต่อหลักนิติธรรมนับแต่เกิดเหตุการณ์ ๑๑ กันยายน โดยปฏิญญาระบุว่า “ไม่มีความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ของรัฐ ในการคุ้มครองบุคคล ให้ปลอดภัยจากการกระทำร้าย การก่อการร้าย แต่ในขณะเดียวกันต้องดูแลไม่ให้มาตรการ ด้านความปลอดภัย เป็นปัจจัยบั่นทอนสิทธิมนุษยชนเสียเอง มีการกำหนดหลักการเฉพาะ เพื่อให้ รัฐปฏิบัติตามเมื่อต้องเผชิญกับลัทธิก่อการร้าย อย่างเช่น หน้าที่ในการคุ้มครอง ความเป็นอิสระของ ตุลาการ สิทธิที่พึงได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม และการเคารพสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน

กฎบัตรอาเซียน

ในการก่อตั้งกฎบัตรอาเซียน ประเทศสมาชิกอาเซียนทั้งหมด ได้ให้คำมั่นสัญญาว่า จะสนับสนุนหลักนิติธรรม โดยเฉพาะอารัมภบทของกฎบัตรอาเซียนระบุว่า

“ประเทศสมาชิกอาเซียนควรยึดหลักประชาธิปไตย หลักนิติธรรม และหลักธรรมาภิบาลที่ดี เคารพและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน”

^{๑๘} ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช, โครงการศึกษาวิจัย เรื่อง “ความหมายและองค์ประกอบของหลักนิติธรรม” เสนอ สำนักงาน คณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม, มิถุนายน ๒๕๕๕, หน้า ๓๐

เช่นเดียวกัน ในมาตรา ๑ (๗) ของกฎบัตรอาเซียนระบุว่า “เป้าประสงค์และวัตถุประสงค์ของอาเซียน คือ เพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตย ให้เข้มแข็ง ยกระดับธรรมาภิบาลและหลักนิติธรรม ส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพพื้นฐาน ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและความรับผิดชอบของประเทศสมาชิกอาเซียน”

ความสำคัญของหลักนิติธรรม

องค์การสหประชาชาติ

ในปี ๒๕๔๗ มีความพยายามที่จะส่งเสริมความเป็นรูปแบบเดียวกัน ในการใช้และเข้าใจหลักนิติธรรม โดยนายโคฟี อันนัน อดีตเลขาธิการสหประชาชาติ ได้เสนอนิยามของคำว่า “หลักนิติธรรม” ดังนี้

“**หลักนิติธรรม** หมายถึง หลักการธรรมาภิบาลที่บุคคลทุกคน สถาบันและองค์กรต่างๆ ที่มีอยู่ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน รวมถึงประเทศนั้นๆ เอง มีหน้าที่รับผิดชอบต่อกฎหมายต่าง ๆ ที่ได้ประกาศใช้ ที่ได้บังคับใช้ อย่างเท่าเทียมและที่ได้มีการใช้ตัดสินพิพากษา อย่างอิสระและสอดคล้องกับบรรทัดฐานและมาตรฐานด้านสิทธิมนุษยชน

นอกจากนี้ องค์การสหประชาชาติยังกำหนดให้มีการวัดค่าด้วยว่า “ได้มีการยึดหลักการในเรื่องความเป็นสิ่งสูงสุดของกฎหมาย ความเสมอภาคภายใต้กฎหมาย หลักการระับผิดชอบต่อกฎหมาย ความยุติธรรมในการใช้กฎหมาย หลักการแบ่งแยกอำนาจ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ความชัดเจนของกฎหมาย ควรหลีกเลี่ยงการกระทำที่ไร้กฎเกณฑ์เป็นไปตามอำเภอใจ และไม่มี ความโปร่งใสทางกฎหมาย

นอกจากนี้ ในปัจจุบัน นายบัน คิมุน เลขาธิการสหประชาชาติ ยังได้ยืนยันความหมายของหลักนิติธรรม ที่อดีตเลขาธิการสหประชาชาติได้ให้ไว้ โดยได้กล่าวเมื่อเร็ว ๆ นี้ว่า “การเคารพ **หลักนิติธรรม** มีความหมาย โดยนัยถึงการเคารพสิทธิมนุษยชนและการอดทนต่อความแตกต่างของมนุษย์”^{๑๔}

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่นักศึกษาในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สอบไล่ได้วิชาความรู้ชั้นเนติบัณฑิตสมัยที่ ๓๓ ปีการศึกษา ๒๕๒๓ ว่ากฎหมายมิใช่ตัวความยุติธรรม หากแต่เป็นเพียงบทบัญญัติหรือปัจจัยที่ตราไว้เพื่อรักษาความยุติธรรม ผู้ใดก็ตามแม้ไม่รู้กฎหมายแต่ถ้าประพฤติปฏิบัติด้วยความสุจริตแล้วควรจะได้รับ ความคุ้มครองจากกฎหมายเต็มที่ ตรงกันข้ามคนที่รู้กฎหมาย แต่ใช้กฎหมายไปในทางทุจริตควรต้องถือว่าทุจริตและกฎหมายไม่ควรคุ้มครองจนเกินเลยไป

^{๑๔} หลักนิติธรรมสำหรับสิทธิมนุษยชนในภูมิภาคอาเซียน, เอกสารรายงาน HRRC Baseline Study on the Rule of Law in ASEAN, หน้า ๙-๑๔

พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ทรงตระหนักถึงหลักนิติธรรม เห็นได้จากพระราชดำรัสในการประชุมระดับสูงของสหประชาชาติว่าด้วยหลักนิติธรรมในระดับประเทศและระหว่างประเทศของการประชุมสมัชชาสหประชาชาติ สมัยที่ ๖๗ ความว่า

สำหรับประเทศไทย หลักนิติธรรมเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานที่จะนำมาซึ่งความสงบสุขความมั่นคงและสันติสุขของโลก เนื่องจากเป็นกรอบการทำงานสำคัญของสังคมเราทั้งในและนอกประเทศ

การปฏิบัติการกิจของกองบัญชาการกองทัพไทย

๑. การเตรียมกำลัง รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ว่ารัฐต้องจัดให้มีการทหาร การทูต และการข่าวกรองที่มีประสิทธิภาพ กองบัญชาการกองทัพไทย จัดให้มีกำลังทหาร โดยกำลังพลบางส่วนปรับย้ายมาจากเหล่าทัพ บางส่วนผลิตเองจากโรงเรียนแผนที่ โรงเรียนช่างฝีมือทหาร และบางส่วนก็เปิดสอบคัดเลือกจากบุคคลพลเรือนเข้ารับราชการ ซึ่งมีคุณสมบัติตรงตามตำแหน่งที่ว่าง จากการเกษียณลาออกและสูญเสียทางธุรกิจ และได้จัดการศึกษาเพื่อเพิ่มพูนความรู้และพัฒนาขีดความสามารถอย่างต่อเนื่อง โดยในแต่ละปีกำลังพลจะได้รับการศึกษาตามแนวทางรับราชการและการศึกษา เพื่อเพิ่มพูนความรู้ โดยมีสถาบันการศึกษาได้แก่ โรงเรียนแผนที่ กรมแผนที่ทหาร โรงเรียนช่างฝีมือทหาร โรงเรียนเตรียมทหาร ซึ่งได้รับนักเรียนเตรียมทหารมาจากการสอบคัดเลือกของแต่ละเหล่าทัพ ทั้งนี้ นักเรียนทหารที่อายุไม่เกิน ๑๘ ปี จะไม่ได้รับการฝึกใช้อาวุธ จะไม่มีส่วนร่วมโดยตรงในการสู้รบ ซึ่งเป็นไปตามพิธีสารเลือกรับของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กเรื่องความเกี่ยวพันของเด็กในความขัดแย้งกันด้วยอาวุธ ซึ่งเป็นไปตามหลักมาตรฐานกฎหมายระหว่างประเทศ นอกจากนี้จะมีสถาบันการศึกษาระดับที่สูงขึ้น ได้แก่ สถาบันจิตวิทยาความมั่นคง ศูนย์การศึกษายุทธศาสตร์ วิทยาลัยเสนาธิการทหาร และวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร ซึ่งให้ความรู้ทางทหาร และองค์ความรู้อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในเรื่องยุทธการ ยุทธศาสตร์ การปฏิบัติการร่วม ความร่วมมือระหว่างทหาร ตำรวจ พลเรือน ภาคประชาชน สังคมอื่นๆ ในการรักษาผลประโยชน์แห่งชาติการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้ได้ให้โอกาสที่เท่าเทียมในการเข้ารับการศึกษ โดยสอบแข่งขันในหลักสูตรเสนาธิการร่วม ซึ่งได้เปิดหลักสูตรมา ๓ รุ่นแล้ว และรุ่นที่ ๓ มีนายทหารหญิงจำนวนมาก รวมทั้งมีการปลูกฝังเรื่องคุณธรรมและจริยธรรม

การอำนวยความสะดวกยุติธรรม เนื่องจากทหารเป็นผู้ถืออาวุธร้ายแรงในการปฏิบัติราชการ จึงต้องมีวิธีการปกครองตามสายการบังคับบัญชาให้ผู้บังคับบัญชาสามารถลงทัณฑ์ตามที่กฎหมายกำหนด หากการกระทำผิดนั้นมีความร้ายแรงเกินกว่าอำนาจผู้บังคับบัญชาที่จะใช้ลงทัณฑ์ได้ ก็จะส่งเรื่องให้ศาลทหารพิจารณาจะเป็นหลักประกันในการให้ความเป็นธรรมต่อผู้ใต้บังคับบัญชา โดยนำคดีไปสู่ศาล ซึ่งตุลาการจะมีอิสระในการดำเนินคดี โดยศาลทหารก็มี ๓ ศาล เช่นเดียวกับศาลยุติธรรม

๒. การปฏิบัติภารกิจป้องกันราชอาณาจักร เป็นการปฏิบัติหน้าที่ตามที่กำหนดโดยกฎหมาย ทั้งกฎหมายรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุด และ พ.ร.บ.จัดระเบียบราชการ กท. พ.ศ.๒๕๕๑ รวมทั้งมาตรฐานทางกฎหมายระหว่างประเทศ ได้แก่ กฎบัตรสหประชาชาติ ซึ่งมีหลักการให้สมาชิก ทั้งปวงจะต้องระงับกรณีพิพาท ระหว่างประเทศของตน โดยสันติวิธีในลักษณะที่จะไม่เกิดเป็น อันตรายแก่สันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศและความยุติธรรม ชาตินิยมต้องละเว้น การคุกคามหรือการใช้กำลังต่อบูรณภาพแห่งอาณาเขตหรือเอกราชทางการเมืองของรัฐใดๆ หรือ การกระทำอื่นใดในลักษณะที่ไม่สอดคล้องกับความมุ่งหมายของสหประชาชาติ

หากราชอาณาจักรถูกรุกรานด้วยกำลัง ก็จำเป็นต้องใช้สิทธิป้องกันตนเอง โดยปฏิบัติตาม กฎหมายว่าด้วยการขัดกันด้วยอาวุธ (Law of Armed Conflict) หรือกฎหมายสงคราม (Law of War) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ หลักการสำคัญของกฎหมาย ว่าด้วยการขัดกันด้วยอาวุธ ได้แก่^{๒๐}

๑. ความจำเป็นทางทหาร หมายถึงการปฏิบัติการหรือการใช้กำลังต่อเป้าหมายเท่าที่ จำเป็นต่อการบรรลุภารกิจทางทหารเท่านั้น ทั้งนี้การปฏิบัติการดังกล่าว ต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตและ กฎเกณฑ์ของกฎหมายว่าด้วยการขัดกันด้วยอาวุธ

๒. ความทุกข์ทรมานเกินความจำเป็น หมายถึงวิธี วิธีทางในการต่อสู้ที่ไม่ทำให้ฝ่ายตรงข้าม ได้รับความทุกข์ทรมานเกินสมควร อาวุธที่ใช้นั้น ใช้ได้เท่าที่จะทำให้ฝ่ายตรงข้ามบาดเจ็บหรือต้องออก จากการสู้รบเท่านั้น

๓. ความเป็นสัดส่วนระหว่างความเสียหายกับความจำเป็นทางทหาร ต้องไม่เกินสมควร ไม่ใช้กำลังมากกว่าความจำเป็นในการบรรลุเป้าหมาย ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อพลเรือน โทษทาง อาญาในการละเมิดฝ่าฝืนกฎหมายว่าด้วยการขัดกันด้วยอาวุธ โดยทั่วไปอยู่ภายใต้ประมวลกฎหมายอาญา และกฎหมายที่ตราขึ้นมา เพื่อลงโทษผู้ละเมิดฝ่าฝืนกฎหมายว่าด้วยการขัดกันด้วยอาวุธ ดังนี้

ประมวลกฎหมายอาญาทหาร

มาตรา ๔๘ ในเวลาสงคราม ถ้าผู้ใดกระทำการปราศจากความเมตตาแก่คนที่ถูกอาวุธ บาดเจ็บหรือแก่คนที่ป่วยเจ็บในกองทัพฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดก็ดีหรือการกระทำปล้นทรัพย์แย่งทรัพย์ ใดๆ ที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๔๙ ถึงมาตรา ๒๕๙ และมาตรา ๒๘๘ ถึงมาตรา ๓๐๓ แห่ง ประมวลกฎหมายลักษณะอาญานั้น ให้เพิ่มโทษผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษ ตามที่บัญญัติไว้ สำหรับความผิดเช่นนั้นขึ้นด้วยอีกกึ่งหนึ่ง

^{๒๐} กฎหมายคุ้มครองการปฏิบัติการทางทหาร สำนักงานพระธรรมนูญทหาร กองบัญชาการกองทัพไทย, หน้า ๑๙๖

ทั้งนี้ประเทศไทยได้มีความตกลงระหว่างประเทศที่ไทยเป็นภาคีที่เกี่ยวข้องโดยให้สัตยาบัน/ ภาควิชาการหลายฉบับ รวมถึง พิธีสารเลือกรับอนุสัญญาสิทธิเด็ก เรื่องความเกี่ยวพันของเด็กในการ ขัดกันด้วยอาวุธ ค.ศ.๒๐๐๐

สำหรับกฎหมายภายในประเทศ ในห้วงการป้องกันราชอาณาจักร ได้แก่ ประมวลกฎหมาย อาญาทหาร พ.ร.บ.กฎอัยการศึก พ.ศ.๒๔๕๗ พ.ร.บ.ว่าด้วยวินัยทหาร พ.ศ.๒๔๗๖ จะเห็นได้ว่า การปฏิบัติการของกองบัญชาการกองทัพไทย ในการปกป้องอธิปไตยของชาติเป็นไปตามกฎหมาย ทั้งกฎหมายระหว่างประเทศและภายในประเทศ สอดคล้องกับหลักนิติธรรม เรื่องความชอบด้วย กฎหมาย ความได้สัดส่วนในการปฏิบัติการทางทหาร ความยุติธรรมทางอาญาการดำเนินคดีในศาล (ศาลทหาร) และมาตรฐานกฎหมายระหว่างประเทศ

๓. การรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน จะเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบ ตามที่กำหนดใน พ.ร.บ.การรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร พ.ศ.๒๕๕๑ สำหรับการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ จะดูแล ภายใต้กฎหมายปกติที่มีอยู่ หากมีปัญหาร้ายแรงก่อให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อย ประชาชนเดือดร้อน ได้รับอันตราย ไม่สามารถแก้ปัญหาด้วยการบริหารราชการในรูปแบบปกติได้ นรม. อาจประกาศใช้ พ.ร.ก.การบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉินและแต่งตั้งข้าราชการพลเรือน ตำรวจ หรือทหาร ซึ่งมีตำแหน่งไม่ต่ำกว่าอธิบดี ผู้บัญชาการตำรวจ แม่ทัพ หรือเทียบเท่าเป็นเจ้าหน้าที่และกำหนด ให้เป็นหัวหน้าผู้รับผิดชอบแก้ไขสถานการณ์ฉุกเฉิน ทั้งนี้ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด เคยได้รับมอบหมาย ให้เป็นหัวหน้าผู้รับผิดชอบ แต่ส่วนใหญ่ผู้ที่ได้รับมอบหมายจะเป็นผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ โดยกองทัพจะจัดกำลังสนับสนุน ซึ่งมักจะมีการปฏิบัติในเรื่องการควบคุมฝูงชน การรักษา ความปลอดภัยสถานที่สำคัญ สถานที่ราชการ เป็นต้น ซึ่งต้องใช้กำลังที่ได้รับการฝึกมาอย่างดี และปฏิบัติตามกฎการใช้กำลังเป็นขั้นเป็นตอนอย่างเคร่งครัดโดยมีการแจ้งเตือนก่อนตามหลักสากล หากสถานการณ์รุนแรงจนถึงขั้นจลาจลหรือก่อกบฏอาจจำเป็นต้องประกาศใช้กฎอัยการศึกในการ ควบคุมสถานการณ์ ซึ่งเป็นไปตามขั้นตอนตามกฎหมาย หากปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดได้ สัดส่วนไม่เลือกปฏิบัติเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะมีความโปร่งใส ถือว่าปฏิบัติตามหลักนิติธรรม

๔. การรักษาความมั่นคงแห่งราชอาณาจักรจากภัยคุกคามภายนอกประเทศ องค์การ สหประชาชาติจัดตั้งขึ้นมีวัตถุประสงค์เพื่ออารังไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ พัฒนาความสัมพันธ์ฉันมิตรระหว่างประเทศทั้งหลาย โดยเคารพหลักการแห่งสิทธิเท่าเทียมกัน เพื่อให้ บรรลุถึงความร่วมมือระหว่างประเทศในการที่แก้ปัญหาระหว่างกัน กองบัญชาการกองทัพไทย สร้างสภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงให้มีความสงบสุข มีความไวเนื้อเชื้อใจกับประเทศต่างๆ โดยการสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือทางทหารกับต่างประเทศ โดยการแลกเปลี่ยนการเยือน

การฝึกการศึกษาที่มีการจัดตั้งกลไกความร่วมมือต่างๆ เพื่อร่วมแก้ปัญหา รวมทั้งขับเคลื่อนความร่วมมือในการบริหารจัดการภัยคุกคามมั่นคง โดยเฉพาะกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีชายแดนติดกันและให้ความสำคัญเร่งด่วนกับการสนับสนุนความเป็นแกนกลางของอาเซียน (ASEAN Centrality) ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายรัฐบาล

กองบัญชาการกองทัพไทย ได้พัฒนาการฝึกร่วม (ระหว่างเหล่าทัพ) การฝึกผสม (ระหว่างมิตรประเทศ) และการฝึกร่วมผสม เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกันสามารถปฏิบัติการกิจร่วมกันได้ในการรับมือจากภัยคุกคามนอกประเทศได้ตามวัตถุประสงค์ของสหประชาชาติ โดยมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องแนวทางปฏิบัติตามกฎหมายระหว่างประเทศด้วย ความร่วมมือทางทหารที่แน่นแฟ้นจะช่วยส่งเสริมการพัฒนาขีดความสามารถของกองทัพ ทั้งเรื่องการพัฒนากำลังพล การเรียนหลักนิยม ยุทธวิธี เทคโนโลยีใหม่ เพื่อให้กองทัพมีความเข้มแข็งสามารถป้องกันภัยคุกคามภายนอกได้ ขีดความสามารถของกองทัพในยามปกติ สามารถประยุกต์ใช้สนับสนุนการแก้ปัญหาการบรรเทาสาธารณภัยและภัยพิบัติทั้งในประเทศและในต่างประเทศได้ โดยความยินยอมของประเทศเจ้าบ้าน การรักษาความมั่นคงจากภัยคุกคามภายนอกประเทศ เป็นภารกิจหลักของกองบัญชาการกองทัพไทย ที่ต้องการความร่วมมือจากมิตรประเทศและทุกภาคส่วนในประเทศ

๕. การพิทักษ์รักษาปกป้องเทิดทูนพระมหากษัตริย์^{๒๑} กองบัญชาการกองทัพไทย ได้จัดกำลังถวายความปลอดภัยซึ่งเป็นหลักปฏิบัติทั่วไปในการอารักขาประมุขของประเทศ ป้องกันมิให้มีการล่วงละเมิดสถาบันพระมหากษัตริย์ เผยแพร่พระเกียรติคุณ และราชกรณียกิจที่สำคัญในทุกโอกาส โดยใช้สื่อที่เหมาะสมในทุกช่องทาง เผยแพร่และสืบสานการพัฒนาตามแนวทางพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร ซึ่งเป็นการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของพสกนิกรให้ดีขึ้นและเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งได้น้อมนำพระบรมราชโองการ สืบสาน รักษา ต่อยอด เป็นหลักในการดำเนินการ ตลอดจนสนับสนุนการดำเนินการของศูนย์อำนวยการใหญ่จิตอาสาพระราชทาน และโรงเรียนจิตอาสาพระราชทาน ในการที่จะสนองพระบรมราโชบาย เพื่อสร้างความอยู่ดี กินดี และการเสียสละ เพื่อส่วนรวมให้กับประชาชนในทุกด้าน การป้องกัน การล่วงละเมิดสถาบันพระมหากษัตริย์ กองบัญชาการกองทัพไทย เห็นว่า ประชาชนคนไทยเป็นพสกนิกรของพระมหากษัตริย์ ดังนั้นผู้ที่เข้าใจผิดก็มีการชี้แจงทำความเข้าใจให้ข้อมูลที่ถูกต้อง เมื่อใดที่ประชาชน มีความเดือดร้อนจากสาธารณภัย ภัยพิบัติต่างๆ กองบัญชาการกองทัพไทย ก็เข้าช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ทันทีโดยไม่มีการแบ่งแยกหรือเลือกปฏิบัติ ซึ่งเป็นไปตามหลักมนุษยธรรม

^{๒๑} นโยบายเร่งด่วนผู้บัญชาการทหารสูงสุด/ผู้บัญชาการศูนย์บัญชาการทางทหาร ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕, หน้า ๑๔

๖. การปกป้องพิทักษ์รักษาผลประโยชน์แห่งชาติ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สภาความมั่นคงแห่งชาติ กำหนดว่าผลประโยชน์แห่งชาติ ได้แก่ (๑) การมีเอกราช อธิปไตยและบูรณภาพแห่งเขตอำนาจรัฐ (๒) การดำรงอยู่อย่างมั่นคงยั่งยืนของสถาบันหลักของชาติ (๓) การดำรงอยู่อย่างมั่นคงของชาติและประชาชนจากภัยคุกคามทุกรูปแบบ (๔) การอยู่ร่วมกันในชาติอย่างสันติสุข เป็นปึกแผ่น มั่นคงทางสังคม ท่ามกลางพหุสังคมและการมีเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ (๕) ความเจริญเติบโตของชาติ ความเป็นธรรมและความอยู่ดีมีสุขของประชาชน (๖) ความยั่งยืนของฐานทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ความมั่นคงทางพลังงาน อาหาร (๗) ความสามารถในการรักษาผลประโยชน์แห่งชาติภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสถานะแวดล้อมระหว่างประเทศ (๘) การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีเกียรติและศักดิ์ศรีในประชาคมอาเซียนและประชาคมโลก^{๒๒}

กองบัญชาการกองทัพไทย ได้ดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การจัดและวางกำลังตามแนวชายแดน และพื้นที่ตอนในเพื่อป้องกันและรักษาผลประโยชน์แห่งชาติ การจัดตั้งและพัฒนาขีดความสามารถของศูนย์บัญชาการทางทหาร การพัฒนาขีดความสามารถด้านไซเบอร์ และการใช้ประโยชน์จากกิจกรรมอวกาศดำเนินการสำรวจและปักปันเขตแดน การปฏิบัติการทุ่นระเบิดเพื่อมนุษยธรรม โดยเก็บกู้และทำลายทุ่นระเบิดตามแนวชายแดน เพื่อให้ได้พื้นที่ปลอดภัยส่งมอบให้ฝ่ายปกครองให้ประชาชนใช้ประโยชน์ทางพื้นที่ดังกล่าวได้ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะและเป็นไปตามอนุสัญญาว่าด้วยการห้ามใช้ สะสม ผลิตและโอน และทำลายทุ่นระเบิดเพื่อมนุษยธรรม (อนุสัญญาออตตาวา) ซึ่งไทยเป็นรัฐภาคี

กองบัญชาการกองทัพไทย ได้ปกป้องพิทักษ์รักษาการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข กองทัพจะไม่เป็นคู่ขัดแย้งกับพรรคการเมืองใดๆ หรือประชาชนโดยกำลังพลในกองทัพ มีสิทธิเสรีภาพทางการเมืองตามที่กฎหมายกำหนด

๗. การพัฒนาประเทศเพื่อความมั่นคง การสนับสนุนภารกิจอื่นของรัฐในการพัฒนาประเทศ การป้องกันและแก้ไขปัญหาจากภัยพิบัติ และการช่วยเหลือประชาชนในห้วงเวลาที่ประเทศไทยต้องต่อสู้กับลัทธิคอมมิวนิสต์ ได้มีการจัดตั้งกองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ (กรป.กลาง) ในปี พ.ศ.๒๕๐๕ เพื่อประสานการปฏิบัติงานและรวบรวมขีดความสามารถของส่วนราชการต่างๆ ทั้งพลเรือน ตำรวจ ทหาร ในการป้องกันและปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ โดยใช้นโยบายการพัฒนาควบคู่ไปกับการป้องกัน ซึ่ง กรป.กลาง ได้แปรสภาพเป็นหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา มีหน้าที่หลักในการพัฒนาเพื่อความมั่นคงในพื้นที่ห่างไกลและชายแดน ซึ่งเป็นประโยชน์

^{๒๒} นโยบายและแผนระดับชาติ ว่าด้วยความมั่นคงแห่งชาติ (พ.ศ.๒๕๖๒ - ๒๕๖๕) หน้า ๑๒

ต่อความมั่นคงของชาติ เช่น มีการสร้างถนนเป็นเส้นทางในการเคลื่อนย้ายกำลังเพื่อทำการรบ หรือเป็นเส้นทางส่งกำลังบำรุง ซึ่งประชาชนได้ใช้ประโยชน์จากถนนเป็นเส้นทางนำสินค้าเกษตร หรือสินค้าอื่นๆ ไปขาย หรือใช้เดินทางเข้าเมืองไปโรงพยาบาลยามเจ็บป่วย การสร้างอ่างเก็บน้ำ จะเป็นประโยชน์ในการเป็นเครื่องกีดขวางการรุกของกำลังฝ่ายตรงข้ามในการรบ และเป็นประโยชน์ ในการเป็นแหล่งน้ำอุปโภค บริโภคหรือการเกษตร จะทำให้ประชาชนมีความกินดีอยู่ดี เป็นการเสริมสร้าง ความมั่นคงของมนุษย์

นอกจากนั้นยังมีการกิจอื่นๆ ที่ได้รับมอบหมายจากรัฐบาลในการช่วยพัฒนาประเทศ เช่น การส่งเสริมอาชีพการเกษตรและสหกรณ์ การสนับสนุนตำบล มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ของรัฐบาล เป็นต้น รวมทั้งมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาจากภัยพิบัติ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น กรณีแผ่นดินไหวในเนปาล น้ำท่วมใหญ่ในเมียนมา ซึ่งได้รับอนุมัติจาก ครม. ให้ดำเนินการการปฏิบัติการกิจดังกล่าว อยู่ในกรอบของกฎหมาย เป็นไปตามหลักสิทธิมนุษยชน ความมีมนุษยธรรม และเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ

๘. การปฏิบัติอื่นที่เป็นการปฏิบัติการทางทหาร นอกเหนือจากสงคราม เพื่อความมั่นคง แห่งราชอาณาจักร หรือปฏิบัติการอื่นใด ทั้งนี้ตามที่มีกฎหมายกำหนดหรือตามมติ ครม. กองบัญชาการกองทัพไทย ได้จัดกำลังสนับสนุนสหประชาชาติในการรักษาสันติภาพมาหลายภารกิจ เริ่มตั้งแต่สงครามเกาหลี ในปัจจุบันได้จัดกำลังกองร้อยทหารช่างเฉพาะกิจไทย/เซาท์ซูดานสนับสนุน ภารกิจ UNMISS จำนวน ๑ กองร้อย จำนวน ๒๗๓ นาย โดยมีทหารหญิงจำนวน ๘ นาย เข้าร่วมภารกิจ ซึ่งเป็นตามหลักความเท่าเทียมกันไม่เลือกปฏิบัติ

การต่อต้านการก่อการร้ายเป็นภารกิจที่มอบให้ศูนย์ปฏิบัติการต่อต้านการก่อการร้ายสากล บูรณาการในการแก้ปัญหาการก่อการร้ายตลอดจนการเตรียมกำลังและใช้กำลังในการแก้ปัญหา โดยอาศัยอำนาจตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.๒๕๔๘

นอกจากนั้นยังได้จัดกำลังในการปฏิบัติการกิจการต่อต้านและสกัดกั้นยาเสพติด โดยอาศัย อำนาจตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามยาเสพติดให้โทษ พ.ศ.๒๕๑๙ ซึ่งทหารที่ได้รับ มอบหมาย จะได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าพนักงาน ป.ป.ส. ซึ่งจะมีอำนาจหน้าที่ตามที่กำหนดไว้

การปฏิบัติการกิจของกองบัญชาการกองทัพไทย เป็นส่วนราชการในกระทรวงกลาโหม ได้เน้นย้ำให้กำลังพลปฏิบัติตามประมวลจริยธรรม กระทรวงกลาโหม ดังนี้

๑. ยึดมั่นในสถาบันหลักของประเทศ อันได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยการพิทักษ์ รักษาไว้ ซึ่งเอกราช อธิปไตย บูรณาภาพแห่งเขตอำนาจรัฐ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ทั้งจักต้องพิทักษ์รักษา ปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์และเชิดชู รักษาไว้ ซึ่งพระบรมเดชานุภาพแห่งพระมหากษัตริย์เจ้า รวมถึงการนำหลักคำสอนที่ถูกต้องของ

ศาสนาปฏิบัติให้เกิดคุณธรรมนำไปสู่ความประพฤติและการปฏิบัติตนตามประมวลจริยธรรม
กระทรวงกลาโหมอย่างเคร่งครัด

๒. การพิทักษ์และรักษาผลประโยชน์ของชาติ ยึดถือประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์
ส่วนตนและไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อน รวมถึงการมีจิตสาธารณะให้ความช่วยเหลือสังคมในทุกโอกาส
ที่สามารถกระทำได้

๓. ซื่อสัตย์ สุจริต มีจิตสำนึกที่ดี และรับผิดชอบต่อหน้าที่ เชื่อถือและปฏิบัติตามคำสั่งที่ชอบ
ด้วยกฎหมายของผู้บังคับบัญชา ทั้งการปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาต้องกระทำด้วยความยุติธรรมรวมถึง
การยึดมั่นในข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง และแบบธรรมเนียมของกระทรวงกลาโหมอย่างเคร่งครัด

๔. กล้าตัดสินใจและกระทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม โดยการยืนหยัดกระทำในสิ่งที่ถูกต้อง
เป็นธรรม และถูกกฎหมาย

๕. การมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของงาน รักษามาตรฐานและคุณภาพของงานมีการปฏิบัติราชการ
ด้วยความโปร่งใส ตรวจสอบได้

๖. ปฏิบัติหน้าที่อย่างเป็นธรรม ให้ความช่วยเหลือและบริการแก่ประชาชนด้วยความรวดเร็ว
มีอัธยาศัยและไม่เลือกปฏิบัติ รวมถึงการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนโดยไม่บิดเบือนข้อเท็จจริง
ภายใต้กรอบกฎหมาย

๗. ดำรงตนเป็นแบบอย่างที่ดีและรักษาภาพลักษณ์ของทางราชการ รวมทั้งการเชิดชูและรักษาไว้
ซึ่งเกียรติยศ เกียรติศักดิ์ และอุดมการณ์ของข้าราชการกระทรวงกลาโหม

๘. ข้าราชการกระทรวงกลาโหม ซึ่งปฏิบัติหน้าที่โดยอาศัยหลักวิชาชีพ ต้องยึดถือและปฏิบัติ
ตามกฎหมายและข้อบังคับ หรือหลักเกณฑ์อื่นใดที่บัญญัติ หรือกำหนดเกี่ยวกับมาตรฐานและ
จรรยาบรรณวิชาชีพนั้นไว้เป็นการเฉพาะด้วย

สรุป

๑. กองบัญชาการกองทัพไทย เป็นหน่วยงานของรัฐต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตาม
รัฐธรรมนูญ กฎหมายและหลักนิติธรรม เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุก
ของประชาชนโดยรวม โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด

๒. หลักนิติธรรม เป็นหลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย ที่กฎหมาย กระบวนการยุติธรรม และ
การกระทำใดๆ จะต้องไม่ฝ่าฝืน ขัดหรือแย้งกับหลักนิติธรรมการใช้กฎหมาย เป็นเครื่องมือรักษา
ความยุติธรรมต้องขยายออกไป ถึงศีลธรรมจรรยา ตลอดจนเหตุผลตามเป็นจริงด้วย ทั้งนี้รัฐธรรมนูญ
แห่งราชอาณาจักรไทย ให้สิทธิเสรีภาพความเท่าเทียมแก่ประชาชน โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนา
และเพศ

๓. กำลั้งพลในกองทัพไทย เป็นพลเมืองไทยต้องเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด มีหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ การเป็นทหาร หรือเจ้าหน้าที่รัฐ จะใช้อำนาจได้เท่าที่กฎหมายบัญญัติไว้เท่านั้น และยึดมั่นในประมวลจริยธรรม กระทรวงกลาโหม

๔. กรณีกำลั้งพลทำผิดกฎหมาย หากอยู่ในอำนาจศาลทหาร ก็ต้องรับการพิจารณาคดีในศาลทหาร ซึ่งตุลาการจะมีความเป็นอิสระและเป็นกลาง โดยศาลทหารมี ๓ ระดับ ได้แก่ ศาลทหารชั้นต้น ประกอบด้วย ศาลมณฑลทหาร ศาลทหารกรุงเทพ และศาลทหารกลาง ศาลทหารสูงสุด ทั้งนี้ ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญามีสิทธิในการต่อสู้คดี เพื่อเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ในกระบวนการยุติธรรม

๕. การปฏิบัติภารกิจของกองบัญชาการกองทัพไทย เป็นไปตามกฎหมายที่กำหนด ทั้งกฎหมายและกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งสหประชาชาติก็ได้ให้ความสำคัญกับหลักนิติธรรม ทั้งนี้ต้องมีการอบรมให้ความรู้อยู่เสมอ มีการกำหนดแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน เช่น กฎการใช้กำลั้งหรือกฎการปะทะ ระเบียบปฏิบัติประจำ แผนการปฏิบัติ คู่มือการปฏิบัติ เป็นต้น เพื่อหลีกเลี่ยงการใช้ดุลพินิจตามอำเภอใจของผู้ปฏิบัติ

๕.๑ การเตรียมกำลั้งและการบริหารจัดการภายในกองทัพ เป็นไปตามหลักความเป็นธรรม ความมีเหตุผล ความทันสมัย สามารถรองรับความเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และเทคโนโลยี เช่น การคัดเลือกบุคคลเข้ารับราชการ หรือเข้าเป็นนักเรียนทหาร ทั้งนี้ผู้ที่อายุไม่เกิน ๑๘ ปี จะไม่ได้รับการฝึกการใช้อาวุธ ซึ่งเป็นไปตามพิธีสารเลือกรับของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กเรื่องความเกี่ยวพันของเด็กในความขัดแย้งด้วยอาวุธ และการส่งทหารหญิง เข้ารับการศึกษาหลักสูตรเสนานิการทหารร่วม และการส่งทหารหญิงไปปฏิบัติภารกิจรักษาสันติภาพของสหประชาชาติ ซึ่งเป็นความเท่าเทียมและเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

สำหรับการบริหารจัดการภายในหน่วยแต่ละหน่วย มีการกำหนดนโยบาย แนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนเป็นไปตามกฎหมาย ซึ่งต้องมีการบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ และทุกคนต้องได้รับการส่งเสริมให้มีความรู้ ความเข้าใจ เคารพในกฎหมายและหลักนิติธรรม หากมีการทำผิดก็มีบทลงโทษที่เหมาะสมได้สัดส่วน มีความโปร่งใส

๕.๒ การป้องกันราชอาณาจักร ตามกฎบัตรของสหประชาชาติให้หลีกเลี่ยงการทำสงคราม ให้ระงับข้อพิพาทโดยสันติวิธี หากถูกรุกรานต้องใช้สิทธิในการป้องกันตนเอง ซึ่งภายในประเทศ จำเป็นต้องประกาศกฎอัยการศึก ระหว่างประเทศใช้กฎหมายว่าด้วยการขัดกันด้วยอาวุธ มีหลักการสำคัญ ได้แก่ ความจำเป็นทางทหาร ความทรมาณเกินความจำเป็น ความได้สัดส่วน

๕.๓ การรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร ใช้กฎหมายหลัก ๓ ฉบับ เป็นหลัก ได้แก่ พระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงในราชอาณาจักรฯ พ.ศ.๒๕๕๑ พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ พ.ศ.๒๕๔๘ และ พระราชบัญญัติกฏอัยการศึก พ.ศ.๒๕๕๗

๕.๔ การรักษาความมั่นคงแห่งราชอาณาจักรจากภัยคุกคามภายนอก โดยเสริมสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือกับต่างประเทศ สร้างความไว้วางใจ สร้างกลไกแก้ปัญหาโดยสันติวิธี ผูกสัมพันธ์กับประเทศต่าง ๆ เพื่อเรียนรู้แนวทางปฏิบัติระหว่างประเทศและอยู่ในกรอบสหประชาชาติ

๕.๕ การพิทักษ์รักษาปกป้องเทิดทูนพระมหากษัตริย์ เป็นภารกิจของกองทัพไทย ที่ต้องถวายความปลอดภัย ถวายพระเกียรติ เผยแพร่พระเกียรติคุณ สร้างความเข้าใจกับประชาชนทั่วไป ซึ่งเป็นไปตามกฎหมาย

๕.๖ การพิทักษ์รักษาผลประโยชน์แห่งชาติ ได้จัดวางกำลังเพื่อป้องกันและรักษาผลประโยชน์แห่งชาติ ทั้งพื้นที่ชายแดนและพื้นที่ตอนใน ปฏิบัติภารกิจทางทหาร และภารกิจอื่นๆ ที่ได้รับมอบตามกฎหมาย ดำเนินการเก็บกู้ทุ่นระเบิด เพื่อมนุษยธรรมตามแนวชายแดน เพื่อให้ประชาชนใช้ประโยชน์เป็นไปตามอนุสัญญาออตตาวา รวมทั้งพัฒนาขีดความสามารถทางไซเบอร์ เพื่อป้องกันสาธารณูปโภคพื้นฐานสำคัญของประเทศ

๕.๗ การป้องกันพิทักษ์รักษาการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข กองบัญชาการกองทัพไทย เป็นหน่วยงานด้านความมั่นคงของรัฐ ไม่ใช่คู่ขัดแย้งกับพรรคการเมืองใดหรือประชาชนกลุ่มใด แต่มีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตามที่กฎหมายกำหนดและกำลังพลทุกนายมีสิทธิเสรีภาพทางการเมืองตามกฎหมาย

๕.๘ การพัฒนาประเทศเพื่อความมั่นคง เป็นการพัฒนาเพื่อความมั่นคงของชาติและความมั่นคงของมนุษย์ โครงการต่าง ๆ ที่ดำเนินการทำให้ประชาชนกินดีอยู่ดีมีความสุขเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ

๕.๙ การปฏิบัติการทางทหาร นอกเหนือจากสงครามจะเป็นภารกิจที่ได้รับมอบหมายหรือได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรี เช่น การรักษาสันติภาพ การต่อต้านการก่อการร้าย การอพยพคนไทยออกจากพื้นที่ขัดแย้ง การบรรเทาสาธารณภัย และภัยพิบัติ รวมทั้งการช่วยเหลือประชาชน

ทั้งนี้ การปฏิบัติการทางทหาร โดยรวมของกองบัญชาการกองทัพไทย มีความชอบด้วยกฎหมาย ยึดหลักสิทธิมนุษยชน หลักจริยธรรม คำนึงถึงความได้สัดส่วน เพื่อผลประโยชน์ของสาธารณะ และเป็นไปตามมาตรฐานกฎหมายระหว่างประเทศ

ประวัติผู้เขียน

๑. ข้อมูลส่วนตัว

ยศ-ชื่อ-สกุล	พลเอก ธิติชัย เทียนทอง
ยศ-ชื่อ-สกุล (ภาษาอังกฤษ)	General THITICHAJ TIANTONG
ตำแหน่ง	รองเสนาธิการทหาร
ตำแหน่ง (ภาษาอังกฤษ)	DEPUTY CHIEF OF JOINT STAFF
วันเดือนปีเกิด	๑๑ ตุลาคม ๒๕๐๗
โทรศัพท์เคลื่อนที่	๐๘ ๑๘๐๔ ๖๙๗๙
E-Mail	Gen.thitichai@gmail.com
ประวัติการศึกษา	: ปริญญาตรี วทบ. (ทบ.) รร.จปร. : ปริญญาโท การระหว่างประเทศและการทูต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (คณะรัฐศาสตร์) : โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า
ประวัติการทำงาน	: รองเสนาธิการทหาร ตุลาคม ๒๕๖๓ : เจ้ากรมยุทธการทหาร ๑ ตุลาคม ๒๕๖๒ : รองเจ้ากรมยุทธการทหาร ๑ ตุลาคม ๒๕๖๐ : ผู้อำนวยการสำนักวางแผนการฝึกพร้อมและผสม กรมยุทธการทหาร ๑ ตุลาคม ๒๕๕๙ : ผู้อำนวยการสำนักปฏิบัติการ กรมยุทธการทหาร ๑ ตุลาคม ๒๕๕๘
สถานที่ทำงาน	: กองบัญชาการกองทัพไทย เลขที่ ๑๒๗ ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ ๑๐๒๑๐ โทรศัพท์ ๐ ๒๕๗๕ ๖๑๖๒ โทรสาร ๐ ๒๕๗๕ ๖๑๖๖

บรรณานุกรม

- กุลพล พลวัน หลักนิติธรรมและหลักสิทธิมนุษยชนกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา, หน้า ๕
 กฎหมายคุ้มครองการปฏิบัติการทางทหารกฎหมายคุ้มครองการปฏิบัติการทางทหาร
 สำนักงานพระธรรมนูญทหาร กองบัญชาการกองทัพไทย, หน้า ๑๙๖
- ธานินทร์ กรัยวิเชียร, หลักนิติธรรม, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑-๒
- นันทวัฒน์ บรมานันท์, สรุป(ผลการสัมมนาการประชุมทางวิชาการ เรื่อง “ความหมาย
 สาระสำคัญ และผลของการฝ่าฝืนหลักนิติธรรม”, โรงแรมรามาคาร์เด็นส์ กรุงเทพฯ,
 วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖
- ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช,โครงการศึกษาวิจัย เรื่อง “ความหมายและองค์ประกอบของ
 หลักนิติธรรม” เสนอ สำนักงานคณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ
 สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม,มิถุนายน ๒๕๕๕,หน้า ๓๐
- นโยบายเร่งด่วนผู้บัญชาการทหารสูงสุด/ผู้บัญชาการศูนย์บัญชาการทางทหาร ประจำปี
 งบประมาณ ๒๕๖๕, หน้า ๑๔
- พระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการกระทรวงกลาโหม พ.ศ.๒๕๕๑ มาตรา ๑๘
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๒๖
- หลักนิติธรรมสำหรับสิทธิมนุษยชนในภูมิภาคอาเซียน,เอกสารรายงาน HRRC Baseline
 Study on the Rule of Law in ASEAN,หน้า ๙-๑๔
- สรุปจากบทนำในการเขียนอารัมภบทของ Dicey, An Introduction to the Study of the
 Law of the Constitution (1985)
- ศาสตราจารย์ ดร.อุกฤษ มงคลนาวิน,หลักนิติธรรมกับสภาพของสังคมประเทศไทย,วารสาร
 จุลนิติ ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ มกราคม-กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๕,หน้า ๔-๕
- อรรถพล ใหญ่สว่าง หลักนิติธรรม, บทความวิชาการ ๒๕๕๗
- Aristotle, Politics (Trans. Jowett, 1926), อ้างใน ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศานต์, “หลักนิติ
 ธรรม”, รวมบทความทางวิชาการเนื่องในโอกาสครบรอบ ๙๐ ปี ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์
 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๑๕๔๑), หน้า ๒๓
- Dicey, Law of the Constitution (1948) หน้า ๑๘๗-๑๙๕
- Raz, Joseph. “The Rule of Law and its virtue” The Quarterly Review,Volume
 93, 1997, หน้า ๑๙๕
- Plato The Law (Trans. T.J. saunders, Penquin Classics,1975), อ้างใน ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติ
 ปรัชญา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ เดือนตุลา, ๒๕๔๘) หน้า ๑๑๐-๑๑๕
- Lon L. Fuller, The Morality of Law (Revised ed, Yale University Press, New
 Havea, 1969) หน้า ๓๓-๓๘